

Hur tar vi hand om våra samlingar?

Tips och råd rörande förebyggande konservering hos hembygdsföreningar.

Sammanställt av

Berit Schütz

UPPLANDSMUSEET

Hur tar vi hand om våra samlingar?

Tips och råd rörande förebyggande konservering hos hembygdsföreningar.

Sammanställt av

Berit Schütz

Omslagsbild: Uppsala-Bild, 1952 (UB019518).

© Upplandsmuseet, 2013.

Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon: 018–16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Några begrepp	6
Klimat	7
Skadeinsekter	7
Mögel	9
Trä	10
Metall	11
Keramik	12
Fajans och porslin	12
Glas	12
Textil	13
Tavlor	14
Foto	14
Papper	15
Sammanfattning	16
Litteraturtips	17

Inledning

Föremålssamlingar i hembygdsgårdar kan, i likhet med museisamlingar, sägas ha två funktioner:

1. Materialet ska ställas ut för att visa gångna tiders seder, bruk, konsthantverk osv.
2. Materialet ska också vara ett referensmaterial för forskningen.

Föremålen i samlingarna ska hanteras med tanke på detta. Föremålen ska alltid behandlas som oersättliga i vilket skick de än befinner sig.

Men hur gör man detta rent praktiskt? Hur ser man till att föremålen mår bra?

I detta kompendium har vi samlat lite råd och tips kring vad man kan tänka på när det gäller hantering av föremålssamlingar i hembygdsgårdar. Ökade kunskaper, medvetenhet och attitydförändringar är viktiga för att minska uppkomsten av skador och för att kunna genomföra förebyggande åtgärder. Även med små medel kan man göra något för att förbättra situationen i sina samlingar!

Några begrepp

Konservera: (lat. conservare), bevara, bibehålla i ursprungligt skick. Betyder endast att man så långt det är möjligt stoppar fortsatt sönderfall. Ingenting annat!

Förebyggande konservering: syftar till att skapa optimal omgivning för att kunna bevara föremålet i sin nuvarande form och förhindra nedbrytning. Innebär inga aktiva åtgärder på föremålet.

Restaurera: (lat. restauratio) återställa. Används ibland synonymt med konservera. Begripligt med tanke på att konservering och restaurering ofta följs åt. Framhäver det som finns kvar genom lämpliga åtgärder, t.ex. rengöring. I praktiken utför man sällan en renodlad konservering. Oftast utför man även någon restaureringsåtgärd.

Rekonstruera: (lat. re=åter, construere=sammanfoga), återuppbygga, ombilda. Återskapa det som är försvunnet, om man anser sig veta nog mycket för att göra detta. Kan handla om form och/eller funktion hos ett föremål. Rekonstruktion får inte göras på originalföremålet. En rekonstruktion görs med tanke på helhet. Ofta i ett speciellt syfte, t.ex. i en utställning eller i pedagogiskt syfte.

Renovera: (lat. re=åter, novus=ny), lappa, laga, förstärka, förnya. Metoderna används på byggnader och föremål som fortfarande är i bruk.

Klimat

En orsak till skador på föremål, som också kan vara utlösande faktor till andra angrepp är det *klimat*, temperatur, relativ luftfuktighet och ljuspåverkan, i vilket föremålen förvaras. Vid t.ex. hög luftfuktighet ökar risken för skadedjur och mögel. Den relativa luftfuktigheten är hur mycket fukt luften innehåller. Genom att sänka temperaturen höjer man fuktigheten och tvärtom.

För att mäta temperatur och luftfuktighet finns olika instrument.

I hembygdsgårdar är det ofta problematiskt, pga. att lokaler ofta är ouppvärmade och att de står obrukade under längre perioder.

Det finns dock vissa tips:

- ❖ Man kan skaffa en elkamin som håller +1-2° C.
- ❖ Har man en öppen spis kan man under de kalla årstiderna öppna spjället och hänga in en glödlampa. Värmen från den tända glödlampan skapar ett bättre utsug genom skorstensstocken, ventilation och självdrag blir bättre.
- ❖ Man ska sköta ”kattgluggen” i husgrunden. Syllen är luftad. Markfukt som strävar uppåt under den varma årstiden måste kunna vädras ut. Är gluggen stängd vandrar fukten upp i byggnaden och det blir röta, men är gluggen öppen vandrar fukten ut där.
- ❖ Öppna kistlock, skåpdörrar, lådor m.m. Använd inga mörka gardiner. Är det några föremål som är ljuskänsliga, täck över med bomullstyg.

Dessa tips är till för att man ska få luften att cirkulera (få luftväxling runt föremålen), vilket är viktigt.

Skadeinsekter

De djur vi kallar skadeinsekter när de kommer in i våra hus och som konkurrerar om våra ägodelar är mycket viktiga renhållningsarbetare ute i naturen. De hjälper till att bryta ned döda djur och växter.

En av de största familjerna när det gäller **textilförstörare** är *ängarna*. Ängrarnas larver är håriga och kan leva i fågel- eller insektsbon. Inomhus ger de sig på ull, päls och ylletextilier. Typiska ängerskadorna på ylletextilier är små runda hål. På päls kaläter de fläckar. Vissa arter av änger påträffas också i matförråd. Spår av ängerangrepp kan vara avkastade larvhudar. När larverna växer och utvecklas måste de ömsa hud.

Pälsängar. Det finns flera arter. Larverna blir ca 10 mm, långsträckta, gula till bruna med en karakteristisk hårpensel baktill. Genom sin segmentering ger de ett tvärrandigt intryck. Den art vi kallar pälsänger känns igen på två vita hårfläckar på täckvingarna mot den svarta bakgrundsfärgen. Halsskölden har tre vita fläckar vid basen. Skalbaggen blir 4-6 mm.

Den *vågbandade pälsängern*. Gult vågband på täckvingarnas främre del. Skalbaggen brun i övrigt med mörk behåring.

Mattbaggar

Gruppen mattbaggar är små ”kullriga” skalbaggar, 2-3 mm. Larverna är kompakta och håriga. De tre bakre segmenten bär två borstknippen med pilformade borst. Den vanligaste arten i våra trakter är *museiängern*. Skalbaggen är svart med mönster av gula och vita fjäll.

Bekämpning av ängrar

Larverna lever i fågel- och insektsbon. Avlägsna sådana från huset. Ängrarna kräver ofta mer näring än bara keratin (ämnet i ull, hår och fjädrar). Smutsiga textilier angrips därför först. Städa bort smulor, gamla döda insekter och annat som kan ge näring till krypen. Larverna håller ofta till i mörka vrår. Vuxna djur dras till ljuset, men när man hittar dem i fönster har de oftast lagt sina ägg. Frysning i 5 dagar i -30 grader eller upphettning till 60 grader dödar djuren. Museiängern lever gärna i Spirea-buskar. Undvik att plantera dessa buskar i närheten av föremålmagasin eller andra byggnader där föremål ställs ut.

Mal

Mal är väl den art som mest får oss att tänka på skadedjur på textilier. Den är guldgul till färgen. Har smala vingar med fransad kant. Larverna är vita med brunt huvud. De gnager och bygger rör av materialet. Larven bor i röret och bygger hela tiden vidare på det. Äter stora oregelbundna hål på ylle. Päls kaläts.

Förrådsinsekter

Silverfisk. Trivs i fuktiga utrymmen. Förekommer ofta i badrum. Kan göra anseelig skada på papper och cellulosabaserade textilier som förvaras fuktigt. Minska fuktigheten!

Tjuvbaggar. Liknar spindlar. Huvudet är gömt under halsskölden och bakkroppen är ofta rundad. Hos vanlig tjuvbagge är färgen gulbrun till mörkbrun med två par band av ljusa hår på täckvingarna. De är allätare, men äter gärna textilier. Larverna är vita och krumma. En annan textilskadegörare är *mässingsbaggen*. Den är guldgulglänsande med nästan klotrund bakkropp.

Fläskängern. 7-9 mm och har avlång form. Den är mörkbrun till svart och har ett grått band med svarta fläckar på täckvingarna. Larven är hårig med två taggar i bakänden. Fläskängern äter animaliska produkter, men larven gnager sig in i trä inför förpuppning.

Mjölbaggar. 5-6 mm. Mörkbruna. Äter spannmålsprodukter. I hemmen påträffas de ofta i mjöl och gryn.

Träskadeinsekter

Strimmig trägnagare. Är den vanligaste skadegöraren i byggnader och möbler. Larven är vit och krum. Den gnager vindlande gångar under 2-3 år inne i den mjuka veden. I folkmun kallas den även trämask eller bokmask. Skalbaggen kommer ut på försommaren. Den är 2,5-6 mm lång, brun med längsgående punktstrimmor på täckvingarna. Flyghålen i träet är runda (1,5-2 mm). Borrmjölet är ljust och grynigt och påträffas nedanför flyghålen.

Är virket rötskadat kan man få problem med *envis trägnagare*. Den är brunsvart med gul hårfläck på halssköldens hörn och har punktstrimmor på täckvingarna. Borrmjölet är brunaktigt och grynigt.

Den värsta träförstöraren är dock *husbocken*. Larven gnager omkring 10 år inne i veden. När skalbaggen kommer ut är den ca 7-25 mm lång. Kroppen är långsträckt och färgen gråbrun-svart. Den har rund halssköld med två blanka svarta fläckar (ser ut som ögon) och på täckvingarna finns två tvärband av ljus behåring. Är angreppet pågående kan man höra ett knaprande inne i träet. Larvens gångar har tätt packat, enfärgat gulaktigt mjöl. Flyghålen är ovala 3 x 7 mm. Får man angrepp av husbock är det viktigt att handla snabbt! Ring Anticimex eller liknande firma! Har man verksamhet i ett område där det finns husbock kan det vara idé att skaffa en husbocksförsäkring, eftersom en sanering kan bli väldigt kostsam.

För att kontrollera om ett angrepp av träskadeinsekter är pågående kan man undersöka trämjölet. Är det mörkt till färgen är det ingen fara, men är det ljust är angreppet pågående. Man kan sopa undan mjölet man hittar, lägga ett papper under och se om det kommer ut nytt mjöl.

När det gäller bekämpningsmetoder för skadeinsekter kan det vara bra att ta kontakt med Anticimex eller liknande firma.

Mögel

Mögel har fått en negativ klang, det är något smutsigt, ett tecken på vanvård osv. Om man i stället betraktar mögelsvamparna i ett ekologiskt perspektiv, där de ingår som en nödvändig och nyttig faktor i kretsloppet, ger det förhoppningsvis bättre förutsättningar för ett rationellt och klokt sätt att handskas med och förhindra mögelväxt där den inte är önskvärd.

Mögelsporer finns överallt i naturen och kan transporteras långa sträckor med luften innan de faller ner. Är miljön gynnsam, t.ex. tillräckligt fuktig och näringsrik börjar sporen att gro. Det är först när det bildas sporer eller mycel ovanpå ytan som mögelväxten upptäcks, men då har spridningen av mycelet inne i materialet vanligen hunnit ganska långt.

Mögel gillar stillastående luft. Därför är det viktigt att se till att luften cirkulerar! Ställer man t.ex. ett föremål mot en kall yttervägg bildas ett mikroklimat där emellan. Luften kan inte cirkulera och det kan bildas mögel. Ljuset spelar också roll för mögeltillväxten. Man ska t.ex. inte stänga fönsterluckor under vinterhalvåret. Skiftningen natt och dag gör att det blir cirkulation. Förr lade

man skycken över det som var ljuskänsligt och man öppnade lådor, dörrar i skåp m.m. så att luften cirkulerade och förhindrade svällning pga. fukten under vintern.

Det enda sättet att minska förekomsten av mögel är att få bort fukten. Lämna man ett hus ouppvämt bör man tänka sig för. Ha täta kontroller! Uppstår det problem bör man ta itu med det direkt! Kontakta expertis, mögel är mycket ohälsosamt!

Ett grundkoncept är att ha så rena samlingar som möjligt! Smörj inte in läderföremål med fett. Det är godis för mögel. Tänk på att använda bomullsvantar. Ett fingeravtryck kan vara tillräcklig näring för mögelsporer.

Se till att ha luftväxling!

Trä

Trä är till sin karaktär ett "levande dött" material som är väldigt beroende av lämpligt förvaringssätt och klimat. I sin huggna, sågade och bearbetade form är trä ett dött material, men det har egenskaper som gör att det upplevs som levande. Pga. sin karaktär rör sig träet vid variationer i temperatur och luftfuktighet. Dessa egenskaper finns kvar i träet under föremålets användningstid och även under dess nedbrytningsperiod efter det att föremålet kasserats eller inte längre används.

Nedbrytningen påverkas främst av tre faktorer:

- ❖ Kemiska där syre och vatten spelar en viktig roll. Syret är huvudfaktorn där värme främjar processen och ljus katalyserar. Träet blir känsligare för andra typer av angrepp.
- ❖ "Vegetabiliska". Angrepp av svamp, bakterier och andra mikroorganismer.
- ❖ Animaliska. Skadeinsekter, djur och människan själv.

Föremål av trä med inblandning av andra material är en av de största materialkategorierna på museer och hembygdsgårdar. Trä tillsammans med metall kan skapa problem. Träet krymper och sväller beroende på luftfuktigheten. Det betar sig helt annorlunda än t.ex. järn. Metallen hindrar träets rörelse och det kan börja spricka.

Stora temperaturväxlingar kan resultera i att lister och faner lossnar och att ytbehandling krackelerar. Möbler med stora limfogar kan få torrsprickor. Ljus kan ge blekskador och färgförändringar på textilier, färgat läder m.m. och det sker en uttorkning.

Förvaringsskador kan uppstå om föremål står för trångt eller ligger på varandra. De kan också kollapsa pga. att de är försvagade och saknar stöd. Föremål som visas kan skadas genom bl.a. stötar och beröring. Även vid städning bör man vara försiktig! Vid våttorkning och dammsugning är det lätt att stöta mot nederdelen på möbler. Lösa delar kan dammsugas upp. Förgyllda möbler och ramar får aldrig våttorkas.

Hantering av möbler innebär också skaderisk bl.a. genom felaktiga lyft.

- ❖ Lyft inte stolar i ryggstöd eller armstöd. Ta under sitsen.
- ❖ Bär inte för mycket på en gång.
- ❖ Lyft inte i handtag på t.ex. kistor. Ibland är de bara dekoration.
- ❖ Be om hjälp om det är tunga föremål. Ben och fötter på möbler kan skadas om man istället för att lyfta skjuter på.

Förebyggande åtgärder för möbler (men även andra föremål):

- ❖ Föremål bör inte stå i närheten av vatten- och avloppsrör. Risk för vattenskador.
- ❖ Inte ställa direkt på golvet. Försvårar städning m.m.
- ❖ Inte ställa mot/hänga på yttervägg. Mögel.
- ❖ Inte wellpapp i magasin. Insektsgömmor.
- ❖ Möbler i fuktiga utrymmen riskerar mögelskador om de står stängda. Jfr kylskåpseffekten (Vad händer i ett avstängt kylskåp som står stängt?).
- ❖ I ouppvärmade lokaler, t.ex. hembygdsgårdar är det extra viktigt att föremål hanteras med bomullsvantar, att föremålen är rena och, om det är möjligt, står öppna.
- ❖ Sätt lappar med föremålets nummer på de större föremålen (som komplement till det nummer som är skrivet på föremålet). På detta sätt slipper man all onödig hantering.

Bästa förvaringssättet, inte bara för föremål av trä, är att placera dem i en miljö anpassad efter deras materialgrupper. För trä är det inomhus i konstant temperatur (16-18°C) och låg relativ luftfuktighet (40-60%) med minsta möjliga påverkan från UV-ljus och luftföroreningar. Viktigast att tänka på är dock jämt klimat med minimala svängningar!

Var försiktig om föremål flyttas från t.ex. hembygdsgård (med låg temperatur och hög luftfuktighet) till ett centralvärmte hus. Flytten måste ske stegvis annars blir det skador. Undvik direktvärme från element och försök hålla magasin o.d. så täta som möjligt så man slipper möss och råttor. Skydda föremålen från ljus. Det räcker med vita tyggardiner.

Metall

Metall är ett tåligt material så länge som det används och sköts på rätt sätt. Vapen och redskap har rengjorts och oljats, målats och hängts upp eller lagts i bodar, lådor, skåp, avsedda för dem. Smycken och andra prydnadsföremål har putsats och vårdats som klenoder. Men så fort metallföremålen har lämnats utan omsorg har de genast rostet, ärgat, oxiderat, förlorat sin glans, eller sin funktion.

Nedbrytning

Vid bearbetning av malm till metall tillförs en mängd energi. Detta metalltillstånd är inte naturligt utan metallerna strävar alltid att återgå till sitt ursprungliga mineraltillstånd. Metallen bryts ned, korroderar.

Metallföremål påverkas av hög relativ luftfuktighet och föroreningar både utifrån men även av de som alstras inomhus t.ex. av byggnadsmaterial. (Vissa träslag och även papper avger skadliga syror. Vill man lägga något i kartonger, se till att de är syrafria. Bra träslag att använda är gran och furu.) Metallföremål bör, om det är möjligt, förvaras torrt.

När man hanterar metallföremål är det viktigt att använda handskar! Salter från händerna avsätts på metallytan och kan ge kraftiga avtryck på ett blankt föremål. Får fingeravtrycket sitta kvar, etsar det sig in i ytan och går aldrig att avlägsna. Att man tar i ett redan rostigt föremål utan handskar kan faktiskt påskynda processen. Olika metaller kan också påverka varandra, s.k. galvanisk korrosion.

Patina på mässing och koppar behöver inte nödvändigtvis tas bort. Det vittnar om att föremålet inte längre används. Dock bör man hålla det rent från damm och smuts. Silver svartnar pga. svavel. Gummi ska därför inte förvaras med silver, då det avger svavel. Om man tänker putsa, gör det med måtta och försiktighet. Man ska prova sig fram, börja med det enklaste medlet.

Keramik

Keramik är tåligt när det gäller nedbrytning. Den vanligaste skadeorsaken är mekanisk åverkan vid hantering och förvaring. Eftersom materialet är hårt och sprött är det mycket känsligt för stötar och slag.

Fajans och porslin

Fajans och porslin är glaserad keramik. Fajans är lågbränd och suger åt sig vatten. Porslin är högbränd och mer som glas. Vet man inte om ett föremål är fajans eller porslin ska man vara försiktig vid t.ex. rengöring. Doppa inte ner i vatten. Är det fajans suger det upp vattnet och glasyren faller av. Lagade föremål bör också hanteras försiktigt. Man ska bära i botten. Bär inte i handtag o.d. De är ofta lagade och därmed den svaga länken. Använd inte s.k. tallrikshängare i utställningar. Det finns risk att de knäpper bort naggar. Ställ hellre på träställning.

Glas

Glas bryts framför allt ner genom påverkan av vatten och fukt. Genom inverkan av vatten lakas natrium, kalium och kalcium ut. Nedbrutet glas kan se ut på olika sätt:

- ❖ Laminering. Urlakad kisel lägger sig i tunna skikt på ytan. Glaset får alla regnbågens färger. Ljusets reflekteras i lamellerna.
- ❖ ”Gropfrätning” – som ovan, men i form av punktangrepp.
- ❖ Spontan sprickbildning – orsakas av felaktig avhärdning.

- ❖ Missfärgning – kan orsakas av anrikning av järn eller blysalter på ytan.
- ❖ Glassjuka – speciell form av nedbrytning, orsakad av grovt felaktig sammansättning i glaset. Glasen blir ”dimmiga”.
- ❖ Gråtande glas – vid hög luftfuktighet.
- ❖ Crizzling – mikrosprickor. Vid låg luftfuktighet. Fint, fint nätverk som först syns på ytan, sedan går det genom hela glaset.

Gemensamt för föremål av keramik, fajans/porslin och glas är att de bör förvaras i ett stabilt klimat så dammfritt som möjligt. Hantera dem varsamt! Se till att föremålen står stadigt och är skyddade mot stötar.

Textil

Textil är ett tämligen känsligt material. Det finns många olika typer av naturfibrer och konstmaterial: ull, lin, bomull, siden, viskos, nylon osv. Dessa material bryts ner olika fort.

Nedbrytningsfaktorer är:

- ❖ Smuts
- ❖ Skadedjur
- ❖ Mögel
- ❖ Ljus/värme. Har ett tyg börjat blekna har nedbrytningen redan börjat.
- ❖ Hantering
- ❖ Temperaturväxlingar

Ställer man ut textilier ska man undvika störtexponering. Undvik att nåla upp massor av föremål på varandra. Hänger föremålet i veck uppstår det bristningar och nålar kan ge rostfläckar.

Förvaring och hantering

Det viktigaste att tänka på är att använda bomullsvantar. Och de ska vara rena. Är de smutsiga är det lika illa som bara händer.

Märkning av textilier sker med vattenfast tusch på tvättat och krympt bomullsband som fästs med långa stygn. *Festkläder* är ofta sköra och bör ligga. Klä, om möjligt, in dem i syrafritt papper och lägg bomullstygn över som får ta först smällen. Andra kläder kan hänga i skåp, men man måste se till att de har plats. Om plagg måste vikas ska man tänka på att vikningar ger fiberbrott. Vik över rullar med syrafritt papper. Rulla är att föredra! *Fodrade kläder* är dock bäst att lägga plant. Lägga syrafritt papper mellan eventuella vikningar. Det är viktigt att märka ordentligt. Skriv eventuella nummer m.m. på omslagspappret. Då behöver man inte plocka upp varje gång för att se vad det är i.

Har man *kyrkliga textilier* ska man göra ett åtgärdsprogram som länsstyrelsen ska godkänna. Denna typ av textilier lyder nämligen under kulturminneslagen.

Tavlor

De skador som kan drabba målerier är:

- ❖ Mekaniska: hål, rispor i duken m.m.
- ❖ Klimatskador: färgresning. Träet drar ihop sig mer än färgskiktet och färgen får inte plats.
- ❖ Vattenskador
- ❖ Blekning m.m.
- ❖ Inbyggda problem, dålig färg osv.

Förvaras målerier för fuktigt är det risk för mögel och om det är för torrt finns det risk för sprickbildning.

Var försiktig med att göra egna monteringar. Använd aldrig tejp! Vid hantering – använd handskar. Fingeravtryck på förgyllda ramar gör stor skada. När man bär en tavla ska man inte lyfta mellan ram och duk. Det kan lossa och man kan sticka hål. Lyft så att hela föremålet har stöd. I magasin bör tavlor stå på mattrensor eller skummaterial så att de inte halkar. Ställer man flera målningar utanför varandra sätts framsida mot framsida och baksida mot baksida osv. Tavlorna ställs också i storleksordning. Inga ramdelar ska ligga mot en målad duk. Upphängningsanordningar som ligger mot duk kan orsaka repor. Det är bra att ställa en kartongskiva mellan varje målning. Använd dock inte wellpapp, som kan bli gömmor för insekter. Flytta aldrig något i onödan, ju mer hantering desto större skaderisk.

Foto

Skötseln av fotonegativ m.m. kan sammanfattas ganska kort:

- ❖ Använd vantar
- ❖ Negativ m.m. ska förvaras i låg temperatur, dock inte fuktigt.
- ❖ Foton bör förvaras i helt kemikaliefria papper/kuvert
- ❖ Var aktsam vad det är för typ av fotografier! Vissa äldre negativ t.ex. de som innehåller *cellulosanitrat*, är mycket brandfarliga och kan självantända. De avger syre till sin egen förbränning, vilket innebär en explosionsrisk! De nitrösa gaser som avges bildar i kontakt med syre salpetersyra som är frätande. Om man jobbar med detta material är det jätteviktigt att använda andningsmask och skyddskläder! Andas man in dessa gaser fräter det i lungorna.

Ett sätt att rädda sina gamla fotomaterial åt eftervärlden är att digitalisera dem.

Papper

Papper är ett organiskt material, vilket innebär att nedbrytningsprocessen pågår ständigt. Det finns både externa och interna nedbrytningsfaktorer, vilka kan resultera i att pappret blir sprött och gulnar.

Interna faktorer

Träslipmassan (ligninet) förstör pappret. Det tillsätts för att minska absorptionsförmågan.

Bild/skrift: T.ex. kopparpigment, järngallusbläck. Användes från 1500-1600-tal fram till 1800-tal. Är järngallusbläcket felblandat förstör det pappret. Bläcket flyter ut, går igenom och fräter till sist hål på pappret. Man kan stadga upp det med rispapper. Även kopparpigment bryter ner papper. Nedbrytningen accelererar vid fukt.

Externa faktorer

Klimat, skadedjur (silverfisk, änger, boklöss), förvaring (damm m.m.) och hantering.

Papper måste skyddas från ljus! Det bryter ner och påskyndar annan nedbrytning. Man ska också så långt det är möjligt undvika gem och häftklammer för att slippa rost.

Böcker med skinnband ska inte smörjas in med fett. Är skinnet skadat och torrt kan det inte tillgodogöra sig fett och det är dessutom godis för mögel. Har man skadat material ska man inte ge sig på det själv. Använd inte tejp eller arkivtejp. Fota och låt vara i väntan på eventuell konservering.

Skador som uppkommer vid hantering, revor och nötning, är ganska onödiga. Vik aldrig! Lägg plant eller rulla på stora cylindrar klädda med syrafritt papper. Det är inte bra att rulla och lägga i tuber. Kanterna riskerar att få skador om man pluggar igen ändarna.

Bind inte in eller restaurera förstahandsupplagor eller andra rara utgåvor. Orört skick värderas mycket högt kulturhistoriskt. Har man ett trasigt band bör man väga in om beräknad arbetsinsats för en restaurering står i proportion till den tid/kostnad det tar att skaffa en ny (om den överhuvudtaget går att få tag i). Tänk också på värde, nyttjandegrad och affektionsvärde hos boken och etiska aspekter på själva utförandet.

Glöm inte nytt material! Har man egna handlingar som skall bevaras för framtiden använd arkiv- eller åldersbeständigt papper samt pennor märkta med "Svenskt arkiv".

När det gäller papper, gamla handlingar m.m. bör de inte förvaras ute i hembygdsgården. Det är ett ytterst känsligt material som kräver mycket stabilt klimat. Kontakta gärna kommunarkivet på er ort och be om hjälp!

Sammanfattning

- ❖ Mycket går bra om man använder sunt förnuft.
- ❖ Använd bomullsvantar vid hantering. De skyddar både föremålen och dig själv! Men de ska vara rena, annars gör de ingen nytta.
- ❖ Håll rent! Smutsiga och dammiga föremål är inte bara oestetiskt. Smutsen attraherar och binder också fukt vid föremålets yta och kan, om det innehåller lösliga föreningar, verka frätande på ytan.
- ❖ Håller man rent tar man också bort näring för skadedjur och mögel. Gör regelbundna kontroller efter skadedjur.
- ❖ Bär föremålen så att de har ordentligt stöd. Bär t.ex. inte ett papper i ena hörnet. Lägg det istället på en stadig skiva. Bär med båda händerna, fördela vikten. Ta t.ex. inte i handtag o.d. på kannor. Bär inte för mycket åt gången.
- ❖ Stapla inte i magasin. Placera föremålen så att man kan nå ett föremål utan att behöva flytta en massa andra föremål.
- ❖ Skydda föremålen från ljus. Häng gardiner för fönstren. Det räcker med vita bomullsgardiner.
- ❖ Har man lite pengar när det gäller t.ex. inköp av förvaringsmaterial: köp in lite, men bra kvalitet!
- ❖ Se över brandsäkerheten! Förvara inte brandfarliga ämnen i magasin o.d. Ha brandredskap till hands och sprid kunskap om hur de fungerar.

Tänk på att förebyggande vård lönar sig i längden!

Denna text är sammanställd utifrån kursmaterial (Sesamprojektets ”Tidens tand”-kurs) samt boken med samma namn ”Tidens tand” (se under litteraturtips).

Vid frågor och funderingar kontakta oss gärna!

Litteraturtips

Tidens tand. Förebyggande konservering. Redaktör: Monika Fjaestad. Utgiven av Riksantikvarieämbetet 1999.

Ängrar, finns dom? Om skadeinsekter i museer och magasin. Författare: Monika Åkerlund. Utgiven i samarbete med Naturhistoriska riksmuseet 1991.

För bilder på diverse skadeinsekter kan också hänvisas till Anticimex hemsida:
www.anticimex.com.